

DEČIJI BRAKOV I IZLOŽENOST RODNO ZASNOVANOM NASILJU U ROMSKOJ ZAJEDNICI

dr Ljupka Mandić Kelijašević
Gradska uprava za socijalnu i dečiju zaštitu
Novi Sad

Apstrakt. *Dečiji, rani i prinudni brakovi predstavljaju negativnu društvenu pojavu i oblik kršenja prava deteta a prisutni su kako u opštoj populaciji, tako i u romskoj zajednici. Često se tumače uklopljeni u stereotip o romskoj tradiciji, ali se pretpostavlja da se javljaju najčešće uz siromaštvo, nedostupnost obrazovanja i zdravstvene zaštite, život u patrijahalnim porodicama. Ovaj rad analizira veze ranih, dečijih i prinudnih brakova u romskoj zajednici i rodno zasnovanog nasilja. Putem analize na primeru romskih porodica ukazuje se na problem dečijih brakova u romskoj zajednici u Srbiji, približava se položaj romskih devojčica i njihova izloženost nasilju, kao i postojeće mere za pomoć.*

Ključne reči: *dečiji brak, Romkinje, rodno zasnovano nasilje*

Uvod

Dečiji brakovi, često nazivani rani brakovi i prinudni brakovi, predstavljaju negativnu društvenu pojavu koja je prisutna kako u svetu, tako i u zemljama Zapadnog Balkana. Ova pojava je zastupljena i među pripadnicima opšte populacije, ali se najčešće odnosi na socijalno ugroženo stanovništvo, ili stanovništvo u ruralnim krajevima, a zastupljena je u velikoj meri među romskom populacijom. Prema podacima UNICEF-a, više od 50% romskih devojčica se udaje pre navršene 18. godine starosti, a ove brakove prate česte rane trudnoće, zdravstveni rizici i rodno zasnovano nasilje.

Tumačenje ranih brakova kao romske tradicije, predstavljaju stereotip o romskoj kulturi i pretpostavlja se da na fenomen ovih brakova pre svega utiču siromaštvo, nedostupnost obrazovanja i zdravstvene zaštite, život u patrijahalnim porodicama (Stevanović Govedarica, 2023). S obzirom na ovu pretpostavku, navešćemo neke od karakteristika siromaštva i socijalne isključenosti i načinu na koji utiču na porodičnu strukturu, disfunkcionalnost, a odražavaju se na pojavne oblike nasilja .

Uloga siromaštva u porodičnoj strukturi i funkcijama

Prilikom istraživanja porodice kao zajednice, njenih funkcija i karakteristika, u društvenim naukama se izučava jedan od najznačajnijih segmenata ljudskog društva i činilaca socijalizacije. Tokom tog procesa, utvrđuju se određene društvene razlike i determinizam, te je problematika društvenih nejednakosti i njenih uticaja na porodičnu zajednicu nezaobilazna. Sociološki doprinosi analizi funkcionisanja socijalno depriviranih porodica su relevantni sa svojim saznanjima za kreiranje kako socijalne, tako i populacione politike, jer osvetljavaju jednu manje poznatu i istraženu dimenziju u problematici društvenog razvoja, što često biva izostavljeno prilikom izrade strateških dokumenata u vezi sa socijalnom zaštitom, smanjenjem siromaštva i društvenim razvojem.

Naime, socijalna isključenost predstavlja prekid, odnosno, izostanak društvenih veza i saradnje koji utiču na kvalitet života i integraciju čitave zajednice. Siromaštvo²⁵⁹ se u tom slučaju može shvatiti kao

²⁵⁹ Siromaštvo je naopštije shvaćeno kao stanje neposedovanja dovoljno finansijskih resursa za dostojanstven život ili kao nedostatak finansijskih sredstava za zadovoljenje osnovnih životnih potreba (Tomić, 2007). Prvobitno određenje siromaštva iz Roventrijeve studije iz 1901.godine, kao oskudica dohodovnih dobara je vremenom prošireno i počelo da uzima u obzir i nedohodovne uskraćenosti, kao što su pristup obrazovanju, zdravstvenim uslugama (Tomić, 2007). Gidens (2005) siromaštvo

jedna od dimenzija socijalne isključenosti, ali i kao njen uzrok i posledica, budući da socijalna isključenost predstavlja složen i višedimenzionalan fenomen i uzročno-posledično je povezana sa drugim pojavama koje imaju odlike procesa, kao što su društvena nejednakost, marginalizacija, raspodela društvene moći, diskriminacija.

Porodica je zajednica u kojoj se naročito ogledaju perspektive siromaštva, socijalne isključenosti, deprivacije i društvenih nejednakosti i utiču na njeno funkcionisanje, te dovode u pitanja postojanje porodične solidarnosti, zajedništva, funkcije zaštite, socijalizacije i ekonomske sigurnosti. Siromaštvo je direktno vezi i sa fenomenima kao što su dečji i prinudni brakovi, rodno zansovano nasilje, rizici od trgovine ljudima. Sledeća teorija ukazuje na neke od fenomena koji su karakteristični za kulturu socijalno ugroženih i koji utiču na pojave u porodičnom životu, a glavni predstavnik ove teorije je Oskar Luis (Oscar Lewis, 1966).

Posebним ispoljavanjima, obrascima i načinima funkcionisanja siromašnih porodica bavile su se teorije o kulturi siromaštva prepoznajući karakteristične pojave i odnose u ovim porodicama. Pristupi o kulturi siromaštva ukazuju na specifične komponente porodičnog života i obrasce socijalizacije unutar socijalno ugroženih porodica koji imaju tendenciju da se ponavljaju kod naredne generacije te se porodični obrasci pokazuju kao činioči začaranog kruga siromaštva (Kolin, 2008). Takođe se uočava da porodični život u slučaju socijalne ugroženosti nije kompenzacija za ekonomsku nesigurnost, već činilac egzistencijalne nestabilnosti koji vodi porodičnoj disfunkcionalnosti sa čestim pojavama konflikata, devijacija, porodične dezorganizacije i dezintegracije.

U domaćim istraživačkim krugovima, prilikom proučavanja socijalne ugroženosti prisutna je prevashodno analiza porodičnih struktura romske populacije, te se zaključci o porodičnim obrascima socijalno ugroženih vezuju prevashodno za ovu etničku grupu (Miladinović, 2008; Đorđević, 2004). Pretpostavka je da porodični odnosi siromašnih deluju ograničavajuće na vertikalnu društvenu pokretljivost, kao i da su obrasci porodičnog funkcionisanja siromašnih slični i da se razlikuju od obrazaca srednjih slojeva.

Prema shvatanju Luisa (Lewis, 1966), glavne karakteristike kulture siromaštva su: osećaj marginalnosti, bespomoćnost, zavisnost i snažna orijentacija na sadašnjost sa malom sposobnošću da se odloži zadovoljenje potreba.²⁶⁰ Na nivou porodice, Luis kao karakteristike kulture siromaštva prepoznaje sledeće elemente koji su od značaja i za predmet ovog rada: odsustvo detinjstva kao zaštićenog perioda života, rano stupanje u seksualne odnose, ugovorene brakove, često napuštanje dece i supružnika, predispozicije za autoritarizam, nedostatak privatnosti i verbalno naglašavanje

tumači kao posledicu neravnomerne raspodele resursa u društvu i ističe odgovornost društva za njegovo iskorenjivanje. On smatra da uzrok siromaštva nije u pojedincu i da ne postoje karakteristike koje bi bile njegove individualne odrednice.

²⁶⁰ Luis je prvi put pominjao kulturu siromaštva u delu *Pet porodica* (1959) u kojem se bavi analizom života u siromašnim meksičkim porodicama. Smatrao je da je važno razlikovati bedu samu po sebi i njene pojavne oblike od kulture siromaštva (Lewis, 1966). Uočio je da postoje karakteristike koje prevazilaze regionalne, rasne, nacionalne, urbano-ruralne različitosti i koje predstavljaju opšti i zajednički odgovor na sličnu situaciju. Takođe, Luis je nastavio da istražuje siromaštvo ispitujući porodice Portorikanaca u San Huanu i Njujorku. Tokom ovog istraživanja, Luis i njegovi saradnici su koristili sociološke, antropološke i psihološke tehnike, ali i intenzivnu komunikaciju sa ispitanicima, posete njihovim porodicama, odlaske na njihove zabave, pomoć prilikom traženja posla, pisanja podnesaka, odlazaka kod lekara (Lewis, 1966). Kasnije je 1966., u delu *La Vida*, Luis je pokušao da preciznije sistematizuje uslove u kojima se javlja kultura siromaštva. To su:

- ekonomija zasnovana na novčanom plaćanju, radu za najamninu i proizvodnji radi profita,
 - veoma visoka stopa nezaposlenosti i nedovoljne zaposlenosti nekvalifikovanih radnika,
- nizak nivo najamnina,
- neuspeh da se obezbedi društvena, politika i ekonomska organizacija bilo na dobrovoljnoj osnovi ili pomoću državne prinude za stanovništvo sa niskim prihodima, okvire,
 - sistem vrednosti kod vladajuće klase koji preferira akumulaciju bogatstva (Radovanović, 1976).

porodične solidarnosti (Luis,1985). Prema shvatanjima u okviru teorija kulture siromaštva (Radovanović, 1976), socijalno ugrožene porodice karakterišu nedostatak integracije u osnovne institucije društva, deficitarni stambeni uslovi i prenaseljenost, kao i susedstva sličnog društvenog položaja, autoritarnost, učestali/stalni konflikti, porodično nasilje i visoka učestalost porodičnih dezorganizacija. Pored toga, kao individualne karakteristike članova ovakvih porodica navode se osećanje bespomoćnosti, inferiornosti, marginalnog položaja, nedostatak kontrole impulsa, nemogućnost odlaganja zadovoljstva, usmerenost ka sadašnjosti, rezigniranost i pojava psihopatologije (Kolin, 2008).

Određenje pojmova i analiza postojećeg stanja u Srbiji

Dečiji, rani i prinudni brakovi u osnovi predstavljaju oblike nasilja i gruba kršenja prava deteta, prema Konvenciji o pravima deteta. *Dečiji brak* predstavlja brak u kojem je jedan ili oba partnera dete, odnosno osoba mlađa od 18 godina. *Rani brak* podrazumeva brak koji uključuje osobu mlađu od 18 godina u kojima se punoletstvo stiće ranije ili nakon zaključenja braka. Ovi brakovi se mogu odnositi i na osobe starije od 18 godina ali se smatra da zbog drugih faktora kao što su stepen fizičkog, emocionalnog, socijalnog razvoja ne postoji zrelost za brak. *Prinudni brak* je brak sklopljen bez slobodne volje jednog ili oba partnera, ili u kome jedan ili oba partnera ne mogu da prekinu ili napuste brak, uključujući nemogućnost nastalu usled društvenog ili porodičnog pritiska.

Zakonodavstvo u Srbiji zabranjuje dečije brakove, ali praksa njihovog sklapanja i dalje postoji u formama vanbračnih zajednica i običajnih brakova. Prema podacima popisa iz 2011. godine u Srbiji je postojalo 420 vanbračnih zajednica u kojima je jedan od partnera bio mlađi od 16 godina, a u većini slučajeva je to bila devojčica. Prema Izveštaju Centara za socijalni rad u Srbiji, u 2022. godini je utvrđeno da su 194 devojčice i 9 dečaka žrtve dečijih brakova. Od ovog broja, 128 je romske dece, a dominira uzrast od 16 i 17 godina starosti, pri čemu je 60 dece mlađe od 16 godina.

Kao što je konstatovano u više dokumenata koji se bave društvenim položajem Roma, ne postoji pouzdana evidencija o veličini ove etničke zajednice u Srbiji. Popisni podaci iz 2011. ukazuju na brojku od 147.604 Roma, ali su nezvanične statističke procene da bi taj broj mogao biti preko 250.000 (Radoman, Tadić, 2014). Razlog zbog kojeg je ovaj broj teško proceniti je ujedno i prvi pokazatelj, prva dimenzija socijalne isključenosti Roma: veliki broj njih nije registrovan ni u vitalnoj statistici, niti u administrativnoj evidenciji. Buduci da nemaju građanski status i lična dokumenta, mnogi Romi ne mogu da ostvare ni elementarna ljudska prava koja bi trebala da im pripadaju (UNICEF, 2014).

Rodno zasnovano nasilje i analiza stanja u Srbiji

Rodno zasnovano nasilje, kao jedna od kategorija nasilja odlikuje se čitavim nizom nasilnih praksi, a specifično je po tome što se u osnovi ovih praksi nalazi pretpostavka mizoginije ili neujednačenog odnosa moći. Tačnije, rodno zasnovano nasilje prepoznaje žene kao žrtve nasilja zato što su žene i zato što su im patrijarhatom pripisane niže društvene uloge, koje u zavisnosti od konteksta budu praćene nasiljem (Dekić, 2017). Samo u 2023. godini u Srbiji se dogodilo 28 femicida, a u proteklih 10 godina više od 300. Nasilje je na ovaj način instrument kojim se osigurava i produbljuje dominacija i moć, odnosno primer je zloupotrebe moći jednog pola nad drugim.

Ovo nasilje može biti manifestovano kao fizičko, emocionalno, ekonomsko, seksualno, a u posebnu podkategoriju rodno zasnovanog nasilja ubrajaju se prisilni brakovi. Žene u romskoj zajednici su posebno izložene rodno zasnovanom nasilju, pre svega zbog prostorne i socijalne izolacije u kojoj žive, ali i zbog uticaja patrijahalne kulture, a rodne nejednakosti su veoma izražene. Često stanuju u podstandardnim naseljima bez osnovne infrastrukture i uslova za humano stanovanje, a u nekim slučajevima im nije dozvoljen izlazak iz naselja bez muške pratnje, što im otežava pristup institucijama i resursima. Prema postojećim istraživačkim podacima, 94,4% Romkinja je doživelo psihičko nasilje tokom života, a 89,2% fizičko nasilje. Predrasude opšte populacije ih dodatno obeshrabruju da prijave nasilje, a u retkim slučajevima kada se nasilje prijavi dešava se da izostaje

reakcija policije i da se nasilne prakse tumače kao deo porodičnih i tradicionalnih obrazaca u romskoj kulturi, te da se minimizira njihov značaj kao krivičnog dela (Daje, 2019).

Analiza dečijih brakova u romskim porodicama Novom Sadu

U ovom radu su predstavljeni rezultati dela kvalitativnog istraživanja o izloženosti nasilju Romkinja koje su imale iskustvo ranog braka, na primeru romske zajednice u Novom Sadu. Istraživanje je realizovano na uzorku od 50 Romkinja koje stanuju u podstandardnim naseljima Novog Sada, koja su naseljena većinskim romskim stanovništvom. U pitanju je socijalno ugrožena populacija, koja stanuje u podstandardnim naseljima sa karakteristikama slama i socijalno je i prostorno izolovana od drugih gradskih naselja.

Za prikupljanje podataka korišćen je metod studije slučaja, koji je obuhvatao podatke o starosti ispitanica, njihovom porodičnom statusu i okruženju, zaposlenju, obrazovanju, rađanju dece, iskustvima nasilja u primarnoj porodici, iskustvima nasilja u odraslom dobu. Realizovani su dubinski intervjui, a korišćena se je polustrukturirana osnova za razgovor. Očekivani rezultati primene ove tehnike istraživanja su dobijanje građe koja prikazuje iskustva, stavove i životne priče ispitanica. Među ispitanicama preovlađuju žene starosti između 30 i 40 godina.

Tabela 1.: Starosna struktura ispitanica

Starost	Broj
18-29	4
30-39	25
40-49	11
50-59	10
Ukupno	50

Sve ispitanice žive u braku ili vanbračnoj zajednici i porodice su mnogočlane u većini. Najveći je broj ispitanica sa troje dece, ali nije zanemarljiv udeo i žena sa četvoro i više dece. Ukupno 15 ispitanica je završilo osnovnu školu, a svega 3 srednju školu, dok većina ima nepotpunu osnovnu školu.

Većina su nezaposlene i korisnice su socijalne pomoći, a svega 6 ispitanica je izjavilo da povremeno radi poslove u neformalnom sektoru (čišćenje, nadnica).

Tabela 2.: Struktura ispitanica prema broju dece

Broj dece	Bez dece	1 dete	2 dece	3 dece	4 dece	Više od 4 dece
Broj žena	1	4	10	20	10	5

Većina ispitanica je stupila u brak između 15 i 18 godina (32), dok je 10 žena udato već sa 14 godina. Takođe, većina je u trenutku udaje napustila formalno obrazovanje, a odluku o prekidu školovanja donosili su najčešće roditelji, a u 4 slučaja muž i njegova porodica. Neki od odgovora govore o ovim iskustvima ispitanica:

„Niko me nije pitao, tako su moji odlučili. Bojali su se da ću se pokvariti u školi, da ću da ih osramotim.“ (Ispitanica br.3)

„Meni je žao što nisam bar osnovnu završila, ipak to znači. Htela bih da moja deca bar idu u školu i da završe, da mogu da se zaposle.“ (Ispitanica br.14)

„Ja sam završila osnovnu, ali mi nisu dali dalje da idem. A želela sam, bar na neki kurs, zanat.“ (Ispitanica br. 9)

Od 50 ispitanica, njih 45 je doživelo nasilne prakse kao deo disciplinovanja u detinjstvu. Njih 40 je doživelo fizičko nasilje od strane i drugih muških srodnika, pored očeva, u detinjstvu, a njih 48 su deca majki koje su imale iskustvo nasilja u porodici. One su većinom usvojile obrazac ostajanja u porodici uprkos nasilju. Samo iskustvo dečijeg braka i prinudni ulazak u zajednicu se može tumačiti kao vid nasilja, a elementi fizičkog nasilja su se javljali i umnožavali kasnije tokom zajednice.

„Meni nikad nisu pričali šta će se dešavati kad se udam, koje su mi obaveze i kako ću živeti. Bila sam uplašena i osećala sramotu.“ (Ispitanica br. 3)

„Prekinuli su mi sve dečije, preselili u drugu porodicu. Ma niko me nije pitao, sve sam morala da ih slušam, kad su se dogovarali nisam ni znala kad će da me vode.“ (Ispitanica br. 34)

Gotovo sve ispitanice su izjavile da se od njih očekivalo da što pre rode decu, a neke od njih su imale manje od 15 godina. U zdravstvenim ustanovama nisu nailazile na odobravanje ove prakse, ali niko nije prijavio institucijama ranu trudnoću i brak kao kršenje prava deteta. Takođe se uočava nepostojanje intergeneracijskog dijaloga pre svega između majki i ćerki i tabuizacija razgovora o reproduktivnom životu pre stupanja u brak, te je 7 ispitanica naglasilo da je duboko traumatizovano prvim bračnim iskustvima.

Od ispitanica (njih 45) koje su doživele fizičko nasilje, većina je navela da se to dešavalo postepeno sa „protokom vremena“ kao i da su u početku muž i rodbina bili pažljiviji prema njima. Takođe navode da je nasilje vremenom postalo redovno u njihovim porodicama, da nisu sigurne kome da se obrate za podršku i da nemaju perspektivu same sa decom. Više od pola ispitanica je izjavilo da se ne bi vratile u primarnu porodicu, delom zbog neprihvatanja (13), ali i zbog nasilja koje su doživljavale u primarnim porodicama.

Mere i mogućnosti podrške

Institucija koja je nadležna za podršku i mere u slučajevima kršenja ljudskih prava kao i nasilja, pa i rodno zasnovanog nasilja, na prvom mestu je policija, ali i centri za socijalni rad, kao i zdravstvene ustanove koje prijavljuju nadležnima slučaj nasilja kada u praksi uoče posledice fizičkog nasilja koje je zabranjeno i regulisano propisima u Srbiji. Lokalni centri za socijalni rad imaju značajnu ulogu u podršci jer se, kada su Romkinje u pitanju najčešće radi o korisnicama usluga centra koje su iz romske socijalno ugrožene populacije i već su ostvarivale saradnju sa centrima. Takođe centri za socijalni rad razvijaju mere podrške za žene žrtve nasilja i omogućavaju im osnaživanje u procesu osamostaljivanja, boravak u sigurnoj kući, novčanu pomoć, te su ove institucije višestruko uključene u procesu prevazilaženja posledica nasilja i osnaživanja žrtve.

Međutim, iskustva u praksi pokazuju da se dečiji brak još uvek smatra delom romske tradicionalne kulture, te da se zanemaruje evidencija istih kao protivazkonitih dela, da Romkinje ređe prijavljuju nasilje ili kršenje prava stupanjem u rani/prinudni brak (5 ispitanica je prijavilo nasilje), naročito devojčice koje su stupile u rane brakove, da nisu informisane o svojim pravima, da ne vide perspektivu s obzirom da siromaštvo i marginalizovan položaj svojih porodica porekla, kao i a ne ostvaruju uvek adekvatnu komunikaciju sa predstavnicima policije.

Iskustva prilikom prijave nasilja su rezultirala povlačenjima tužbe i nastavkom života u zajednici. Odgovori ispitanica opisuju situaciju beznadežnosti zbog ekonomskog položaja i nemogućnosti osamostaljivanja:

„Ja kod mojih ne bih mogla, čak i da me prime, znam da oni još gore žive. Ovde smo i mislili da će mi biti bolje, a ne ovo sad da trpim.“ (Ispitanica br.42)

„Ja planiram da se odvojim i da radim, ali ne mogu dok su deca mala jako, dok porastu. Mogla bih sa sestrom, pa zajedno nekako da se pomažemo.“ (Ispitanica br. 14)

„Meni nije dobro, ali nemam kud. Znaju i u socijalnom sve, ali šta mogu da pomognu. Pomoć da daju, dva, tri meseca ću da se snađem, ali šta dalje? Sad šta je tu je, hoću da mi deca samo dobro budu i odrastu.“ (Ispitanica br.19)

Svedočenja ispitanica upućuju na zaključak da prilikom stupanja u dečiji brak nije postojala informisanost o ugroženim pravima i posledicama ove prakse, ali da vremenom one ne prihvataju nametnute obrasce života, naročito ukoliko postoji nasilje. Ove ispitanice su izrazile potrebu za napuštanjem zajednice i osamostaljivanjem, ali taj postupak iziskuje posebno ekonomsko osnaživanje i adekvatnu, kontinuiranu stručnu savetodavnu podršku.

Zaključak

Dečiji, rani i prinudni brakovi u romskoj zajednici, osim što predstavljaju kršenje prava deteta, direktna su posledica depriviranog društvenog položaja romske populacije. Teška egzistencijalna situacija, pored prenošenja patrijahalnih kulturnih obrazaca, utiču na sklonost ka sklapanju ranih, prinudnih brakova u ovoj zajednici. Istovremeno, iskazi u istraživanju pokazuju da spoljni faktori, dakle marginalan položaj romskih zajednica, imaju veliki uticaj na održavanje unutrašnjih obrazaca u zajednici. Transformacija društvenog položaja i ukidanje štetnih praksi trebalo bi da se odvija uz aktivnu podršku i uključenost šire zajednice. To podrazumeva slanje poruke o štetnosti prakse dečijih i prinudnih brakova koja se kreće od samih pripadnika romske zajednice. Zato je potrebno da takva komunikacija i poruka, bude koordinirana između različitih instanci, od lidera u romskim zajednicama, preko obrazovnog i sistema zdravstvene i socijalne zaštite, lokalnih samouprava, organa bezbednosti i drugih institucija i organizacija koje se bave romskom zajednicom. Takođe, transformacija bi trebala da obuhvata i podršku u obrazovanju romskih devojčica, kao i ekonomskom osnaživanju žena u romskoj zajednici.

Literatura:

- Bibija (2017). *Dečiji brakovi u romskoj populaciji u Srbiji - Etnografsko istraživanje*. UNICEF.
- Dekić, S. (2017). *Priručnik o izvještavanju o rodno zasnovanom nasilju*. BiH: UN Women.
- Gidens, E. (2005). *Odbegli svet*. Kako globalizacija preoblikuje naš život, Beograd: Stubovi culture.
- Đorđević, D.(2004). *Pozadinske pretpostavke inegracije Roma*, Teme, Vol XXVII, br.3.
- Kolin,M.(2008). *Obrasci života u siromaštvu i nove paradigme Evropske unije*, Sociologija, No2
- Lewis,O. (1966). *The Culture of Poverty*, The Scientific American, No 4, Vol 2015. Pp 19-25.
- Luis, O. (1985). *Kultura bede*, Časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku, br. 70, str. 14-27
- Miladinović, S. (2008). *Etnička i socijalna distanca prema Romima*, Sociološki pregled, XIII(3), str. 417-437.
- Radoman, J., Tadić, M. (2014) *Romkinje i Romi i reforma sektora bezbednosti*. Beograd
- Radovanović, M. (1976). *Teorija kulture bede*, Časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku. Br.33/34, str. 54-72
- Romski centar za žene i decu Daje (2019): *Rodno zasnovano nasilje nad Romkinjama i dostupnost usluga podrške*. Beograd: Daje.
- Stevanović Govedarica, G. (2023). *Dečji, rani i prinudni brak*. Beograd: Romska ženska mreža Srbije.
- Tomić, V.(2007). *Siromaštvo i socijalna isključenost- osnovni pojmovi i indikatori*, Sociološka luča, I-2, str. 149-166.
- UNICEF (2014). *Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u romskim naseljima u Srbiji 2014, Konačni izveštaj*. Beograd.

CHILD MARRIAGE AND EXPOSURE TO GENDER-BASED VIOLENCE IN THE ROMA COMMUNITY

Abstract: *Child, early, and forced marriages represent a negative social phenomenon and a form of violation of children's rights and are present in the general population and in the Roma community. They are often interpreted as being part of stereotype of the Roma tradition, but it is assumed that they occur most often with poverty, lack of access to education and health care, and life in patriarchal families. This paper analyzes the connections between early, child, and forced marriages in the Roma community and gender based-violence. Through a research in Roma community, the problem of child marriages in the Roma community in Serbia is pointed out, and the position of Roma girls and their exposure to violence, as well as the existing measures for support are approached.*

Key words: *child marriage, Roma women, gender-based violence*